

ชื่อบทความ : ถอดรหัสคติธรรมผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดก
ในพระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหาร

ผู้เขียน : นางสาวนิธิวรรณ กระจำจันณมาตร

บทคัดย่อ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดสุวรรณารามราชวรวิหารเป็นส่วนหนึ่งของงานพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาแด่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า งานพุทธศิลป์ที่ถ่ายทอดเรื่องราวมโหสถชาดกผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังนี้สะท้อนให้เห็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา อาทิ หลักบุญกิริยาวัตถุ ๓ ความถึงพร้อมด้วยทาน ศีล ภาวนา ซึ่งเป็นทางเดินแห่งปัญญา มโหสถใช้ปัญญาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ตั้งแต่ประโยชน์ตนจนถึงประโยชน์ส่วนรวม และยังปรากฏคุณค่าในด้านวัฒนธรรม ประเพณี เครื่องแต่งกาย ประวัติศาสตร์ และจิตใจ ที่ได้รับการยกย่องว่ามีความงดงามที่สุดในกรุงรัตนโกสินทร์ ถือว่ามีคุณค่าและความสำคัญทางพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

คำสำคัญ: รหัสธรรม พุทธศิลป์ มโหสถชาดก ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหาร

Academic Paper Title : Decoding Buddhist Teachings through the Mural Paintings: Mahasatta Jataka in Uposatha Hall at Wat Suwannaram Rajavoravihara

Writer : Ms. Nithiwan Krajangcantamatr

Abstract

The mural paintings in Uposatha hall at Wat Suwannaram Rajavoravihara is a part of Buddhist arts. These arts were dedicated to the Buddha and communicated the story of Mahasatta Jataka which reflected the Buddha teaching concepts such as Dana, Sila, and Bhavana which are the path of wisdom. These are used to solve problems. Besides Dhamma, there are some parts as culture, traditions, costumes, history and mental which has been gracefully recognized as the most beautiful mural painting in Rattanakosin period. It has been a highly regarded and most important in Buddhism.

Key words: Dhamma Code, Buddhist Arts, Mahasatta Jataka, Mural Painting, Wat Suwannaram Rajavoravihara

บทนำ

ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดสุวรรณารามราชวรวิหารได้รับการยกย่องว่ามีความงามยอดเยี่ยม โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาพจิตรกรรมเรื่องมโหสถชาดก ตำแหน่งภาพอยู่ลำดับที่ ๕ นับจากประตูทางเข้าด้านขวา ภาพดังกล่าววาดโดยหลวงเสนีย์บริรักษ์ (ครูคงแป๊ะ) ครูช่างที่ได้รับการไว้วางพระราชหฤทัยจากพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว^๑ ที่จริงแล้วมีการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดกในประเทศไทยหลายวัด เช่น วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ราชวรมหาวิหาร วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร วัดดาวดึงษาราม วัดนายโรง วัดใหญ่อินทาราม ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นฉากที่ซ้ำๆ กันเพราะเกิดจากการวาดตามๆ กันมา และภาพการประลองยุทธมยุทที่วัดสุวรรณาราม ราชวรวิหารนี้ได้รับการยกย่องว่าเป็นภาพจิตรกรรมฝาผนังที่มีความงามยอดเยี่ยมแห่งหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น^๒

ภาพซ้าย เป็นการประลองยุทธระหว่างมโหสถและเกวัญพราหมณ์ ตำแหน่งภาพอยู่ลำดับที่ ๕ นับจากประตูทางเข้าด้านขวา ภาพขณะที่มโหสถจับกระเบนเหน็บของเกวัญพราหมณ์อยู่ เสมือนกับเป็นหมุดหยุดเวลาของภาพ ในขณะที่ทหารทั้งสองกองทัพต่างวิ่งจู่ควบม้าหนีตายอย่างอลหม่าน

ภาพขวา มโหสถจับกระเบนเหน็บด้วยมือซ้าย และกดหลังเกวัญพราหมณ์ด้วยมือขวา อันเป็นหัวใจของภาพ แสดงให้เห็นถึงชัยชนะที่ปราศจากการนองเลือด

^๑ ประยูร อุลุชาฎะ, ครูคงแป๊ะและครูทองอยู่ สองจิตรกรเอกแห่งยุคทองของศิลปะจิตรกรรมรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐), หน้า ๗.

^๒ กรมศิลปากร, วิวัฒนาการแห่งจิตรกรรมฝาผนังของไทย, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๒), หน้า ๕๘.

จากภาพการประลองธรรมยุทธระหว่างกองทัพของพระเจ้าจู่เหลแห่งเมืองปัลลนาครที่ยกทัพพร้อมกันกับเจ้าผู้ครองนครน้อยใหญ่อีก ๑๐๑ นคร มาแย่งกำแพงเมืองมิลลา หวังจะตีเมืองสุดท้ายที่เหลืออยู่ซึ่งพระเจ้าวิเทโหราชเป็นผู้ครองนคร เกวัญพราหมณ์ออกอุบายสร้างประลองธรรมยุทธ แต่ถูกมโหสถซ้อนแผนทำให้ตนเองเสียท่าสร้างความอับอายพ่ายแพ้จนกองทัพต้องถอยล่ากลับไป เหตุการณ์ดังกล่าวข้างต้นนี้ สะท้อนให้เห็นว่าถ้าเพียงฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดมีหลักธรรมไว้ในใจจะทำให้เกิด การคิดพิจารณาอย่างผู้มีปัญญ่ว่าสิ่งนี้ควรทำหรือไม่ควรทำ และควรใช้วิธีการใดในการตอบโต้ ย่อม สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างแยบคายและเกิดประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้อง ผู้แวดล้อม ยังความสบายใจ ให้กับทุกฝ่าย แต่ถ้าฝ่ายใดไม่มีหลักธรรม ซ้ำยังมีมิจฉาทิฐิในการดำเนินชีวิต คิดอยากได้อย่างมีใน สิ่งที่ไม่ใช่ของตน ย่อมนำมาซึ่งความพ่ายแพ้และสูญเสีย

จากที่กล่าวมานี้ ทำให้ผู้เขียนเกิดแรงบันดาลใจในการอนุรักษ์และสืบทอดพุทธศิลป์ในเชิง นวัตกรรมด้วยมองเห็นคุณค่าและความสำคัญของภาพจิตรกรรมฝาผนัง จึงสนใจศึกษาวิเคราะห์เพื่อ ถอดรหัสคติธรรมผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนังเรื่องมโหสถชาดก ณ วัดสุวรรณารามราชวรวิหารแห่งนี้ โดยหวังว่าจะเกิดแนวคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมอนุรักษ์พุทธศิลป์อันทรงคุณค่านี้ให้สืบทอด ต่อไปอย่างยั่งยืนสืบไป

นวัตกรรมแห่งคุณค่าด้านหลักธรรม

มโหสถชาดกเป็นการบำเพ็ญปัญญาบารมีของพระโพธิสัตว์ในชาติที่ ๕ และเป็นหนึ่งในทศ บารมีซึ่งเป็นหลักธรรมในการตรัสรู้ ผู้เขียนศึกษาเกี่ยวกับเส้นทางที่กว่าจะไปถึงขั้นปัญญาได้นั้น มี หลักธรรมอื่นใดที่ใช้เป็นทางเดินเพื่อบำเพ็ญไปสู่อุปนิสัย ดังนี้

๑) ทาน หมายถึงการให้ การสละออก การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปันเพื่อการอนุเคราะห์ การให้สิ่งของในการยังชีพ ให้ความรู้ศิลปวิทยาการ แนะนำแนวทางในการดำเนินชีวิตด้วยธรรม งานจิตอาสา ตลอดจนอภัยทาน^๓ ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ทุกคนควรปฏิบัติ พระมหากษัตริย์ทรงปฏิบัติพระราช กรณียกิจด้วยพระมหากรุณาธิคุณ ซึ่งไม่มีบัญญัติไว้เป็นกฎหมายหรือข้อบังคับใดๆ แต่ทรงทำเพราะ สำนึกอยู่ในหน้าที่ปรากฏเป็นการให้ทานต่างๆ เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขให้กับประชาชน รัฐบาล ข้าราชการ มีหน้าที่ปฏิบัติงานเพื่อประชาชน หากขาดหลักธรรมในข้อหานี้ อาจละเลยปฏิบัติหน้าที่ไป ในทางมิชอบ ไม่สามัคคีในการทำงาน แก่งแย่งชิงดี โดยไม่ได้มุ่งประโยชน์สุขของประชาชนเป็นที่ตั้ง ทำ ให้งานต่างๆ เสียหาย^๔

^๓ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม ในเครือ สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๕๓๙.

^๔ สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ทศบารมี ทศพิธราชธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๙๗.

ทานในโกศทรัพย์ ๕ อย่าง เมื่อสามารถหาทรัพย์มาได้อย่างสุจริตแล้ว พระพุทธเจ้าทรงสอนวิธีการใช้ทรัพย์เหล่านั้นเพื่อประโยชน์สูงสุด คือ เลี้ยงดูบิดามารดา ครอบครัว บ่าวไพร่ให้เป็นสุข เลี้ยงเพื่อนให้เป็นสุข บำบัดอันตรายต่างๆ และทำพลี ๕ อย่าง ญาติพลี สงเคราะห์ญาติ อติถีพลี ต้อนรับแขก ปุพพเปตพลี ทำบุญอุทิศให้ผู้ตาย ราชพลี ถวายเป็นของหลวง เทวตพลี ทำบุญอุทิศให้เทวดา ทั้งหมดนี้เรียกว่าทาน คือการให้ทั้งหมด^๕

ทานมัยบุญญกิริยา คือ การทำบุญอันสำเร็จโดยการให้ บุญโดยเหตุได้แก่ เครื่องขำระจิตใจ ให้บริสุทธิ์ ลดความโลภ ความตระหนี่ บุญโดยผลให้ผลหลังการทำบุญคือความสุข ในการให้ทานทุกครั้งควรตระหนักถึงบุคคลผู้รับทานนั้นๆ ควรมีเจตนาบริสุทธิ์ทั้งในเวลาก่อนให้ ขณะให้ และในเวลาที่ให้ไปแล้วจึงเป็นกุศลทาน ทานที่เป็นกุศลฉลาดในการให้ มีความเหมาะสม ทานเป็นหลักใหญ่ของโลก เปรียบเทียบกับหลักธรรมชาติทั่วไปเช่น ฝนตกลงมาทำให้แผ่นดินชุ่มฉ่ำด้วยน้ำ ประชาชน สัตว์น้อยใหญ่ได้อาศัยน้ำในการยังชีพ ดินอุ้มน้ำไว้จนกลายเป็นแม่น้ำ ทะเล ลำธาร คลอง พระอาทิตย์ดูดน้ำจากแหล่งน้ำทั้งหลายกลายเป็นไอระเหยขึ้นไปบนท้องฟ้าจับตัวกันเป็นก้อนเมฆเมื่อเกิดความเย็นพอเหมาะจะกลั่นตัวกลายเป็นฝน แปลว่าทั้ง ๒ ฝ่ายอาศัยซึ่งกันและกัน ทานจึงเป็นหลักใหญ่ของชนหมู่มากรวมตัวกัน ไม่ว่าจะเรียก ทศพิธราชธรรม บุญกิริยาวัตถุ โภคทรัพย์ หลักปฏิบัติที่สำคัญคือความเกื้อหนุนจุนเจือซึ่งกันและกันระหว่างบุคคล สัตว์ ธรรมชาติ^๖

ในชั้นอรรถกถา ได้เพิ่มเติมข้อทานขึ้นในบุญกิริยาวัตถุ ๑๐ ได้แก่ ปัตติทานมัยเป็น การเปิดโอกาสให้ผู้อื่นได้ทำความดี ได้ร่วมบุญร่วมกัน และ ปัตตานโมทนามัยเป็นการยินดี การอนุโมทนาในความดี ในบุญที่ผู้อื่นได้กระทำ^๗

๒) ศีล คือความประพฤติที่ดีงาม ความมีระเบียบวินัยมีกิริยามารยาทที่งดงาม ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เป็นการสำรวมระวังกาย วาจา และความคิดภายในใจ ให้แสดงออกด้วยความเมตตา กรุณาไม่เบียดเบียนผู้อื่นในสังคม ทำให้มีการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุข ปัญหาทั้งหลายจะเบาบางลงไปด้วย^๘

ศีล ๕ เป็นการไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและร่างกาย ไม่ละเมิดในกรรมสิทธิ์และของรักของผู้อื่น ไม่ประทุษร้ายจิตใจ ไม่ประทุษร้ายทางวาจา ไม่เสพสุราของมึนเมา ยาเสพติดให้โทษที่จะทำให้เสียสติสัมปชัญญะ ในศีล ๘ เพิ่มในข้องดเว้นของหรุหระ ฟุ่มเฟือยปรนเปรอความสุขทางร่างกาย การ

^๕ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๘.

^๖ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙๙-๑๐๑.

^๗ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงขยาย, พิมพ์ครั้งที่ ๔๑, หน้า ๕๕๐.

^๘ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๓๙.

ฝึกตนให้มีความเป็นอยู่อย่างง่ายมีอิสระจากวัตถุ สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ^๙ ศิลที่เกิดจากกรรม เป็นการปฏิบัติเป็นครั้งๆ ไป เปรียบเหมือนรั้วแห่งความดีกั้นความชั่วไม่ให้เข้ามาภายในจิตใจ ไม่ว่าจะ มีข้อบัญญัติน้อยหรือมาก จะมีเพียงลักษณะเดียวเป็นการ รักษาความปกติ ทางกาย วาจา ใจ จะทำให้ ศิลบริสุทธิ์ไม่ต่างพร้อย ศิลจากกรรมที่ปฏิบัติสะสมจนเคยชินติดเป็นนิสัยในจิต จะกลายเป็นศิลปารมี พระโพธิสัตว์ทรงบำเพ็ญ ศิลารมี อย่างต่อเนื่องตลอดพระชาติจนทำให้สามารถสำเร็จพระโพธิญาณ ในที่สุด^{๑๐}

ในหลักธรรมข้อศิลนี้ มโหสถได้บำเพ็ญเช่นเดียวกัน คือการไม่คิดประทุษร้ายต่อชีวิตและ ทรัพย์สิน อันที่จริงแล้วกองทัพของพระเจ้าวิเทโธทระมีความสามารถในการรบกับกองทัพของพระเจ้า จุลนีได้เพราะมีกำลังไพร่พลที่แข็งแกร่ง และมีเป็นจำนวนมากเช่นกัน แต่มโหสถพยายามหาวิธีการ ทางออกอื่นใดที่สามารถชนะศึกครั้งนี้โดยปราศจากการสูญเสีย ซึ่งความคิดเหล่านี้จะเกิดขึ้นกับใคร ผู้ นั้นย่อมมีพื้นฐานทางจิตใจจากการเป็นผู้มีศีล มีธรรม มีความเมตตาไม่คิดเบียดเบียนชีวิตของผู้อื่น จึง เป็นสาเหตุให้มีชัยชนะจากการประลองยุทธโดยปราศจากการสูญเสียต่อชีวิตและทรัพย์สิน

๓) กาวนา เป็นการฝึกจิต พัฒนาอบรมจิตใจให้เจริญขึ้นด้วยคุณธรรม ทำให้จิตใจมีความ มั่นคง ในการปฏิบัติภารกิจในชีวิต ทุกอย่างถ้าขาดการปฏิบัติให้เกิดปัญญาอุปมาเหมือนกับการ หลับตาเดิน ไม่มีความรู้เกิดขึ้น มนุษย์และสัตว์เดรัจฉานมีความเหมือนในการรับรู้ทางอายตนะ แต่สิ่ง ที่ทำให้แตกต่างกันคือ สขัตติปัญญา ซึ่งมนุษย์มีติดตัวมาแต่กำเนิดเกิดด้วยอำนาจของกรรมที่เป็นกุศล สามารถรู้ถึงความจริงของโลกและนำมาพัฒนาให้เกิดความเจริญทั้งทางร่างกายและจิตใจ สัตว์บาง ชนิดสามารถมองเห็นได้ดีในเวลากลางคืน ได้กลิ่นจากที่ไกลๆ การพัฒนาของสัตว์เหล่านั้นยัง เหมือนเดิม ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงแต่มนุษย์เรานั้นมีความเจริญทั้งทางร่างกายและจิตใจอยู่อย่าง ต่อเนื่องทั้งนี้เพราะมีตัวปัญญาเป็นบาทฐานสำคัญ^{๑๑}

กาวนาแบ่งออกเป็น ๒ แบบ (กาวนา ๒) รายละเอียดดังนี้

๑) สมถกาวนา การทำจิตให้เป็นสมาธิ มีจิตตั้งมั่นในอารมณ์เดียวไม่ฟุ้งซ่านไปยังอารมณ์ อื่นๆ พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติวิธีการกาวนาไว้ ๔๐ แบบ เรียกว่า กรรมฐาน ๔๐ ซึ่งในการเลือกวิธี ปฏิบัตินั้นขึ้นอยู่กับความถนัด ถูกจริตของแต่ละคน ถ้าเคยฝึก สร้างสมการปฏิบัติแบบใดมาก่อน ก็

^๙ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๔๐.

^{๑๐} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ทศปารมี ทศพิธราชธรรม**, หน้า ๑๐๒ - ๑๐๔.

^{๑๑} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **ปัญญาใน พระพุทธศาสนา**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ๔ - ๑๐.

สามารถปฏิบัติได้ก้าวหน้าเร็วและง่าย ไม่ว่าจะเลือกการปฏิบัติแบบใด ผู้ปฏิบัติควรรักษาศีลให้สมบูรณ์ตามเพศของตน จึงจะทำให้จิตเป็นสมาธิได้ง่ายขึ้น

๒) วิปัสสนาภาวนา การเจริญปัญญา เมื่อจิตตั้งมั่นในสมาธิดีแล้ว จิตจะนุ่มนวลควรต่อการฝึกเจริญปัญญา การฝึกวิปัสสนาภาวนานั้นจิตจะไม่แช่แข็งอยู่ในอารมณ์หนึ่งอารมณ์ใดเหมือนกับสมถภาวนา แต่เป็นจิตที่คิดพิจารณาถึงเหตุและผลในสภาวะธรรม สังขารธรรมที่เกิดขึ้น รู้แจ้งเห็นจริงในขั้น ๕ ว่าเป็นไตรลักษณ์ เรียกว่า สมาธิอบรมปัญญา เป็นสมาธิทำให้เกิดปัญญา จิตจะเบาสบายปราศจากกิเลสทั้งหลายไปตามลำดับ สมาธิของจิตจะก้าวหน้ามากขึ้นจนไปถึง ปัญญาอบรมสมาธิ จะเห็นว่าทั้งสมถและวิปัสสนาภาวนานั้นมีความเกี่ยวเนื่องกันและอุปการะซึ่งกันและกัน เปรียบได้กับสมาธิเหมือนหินลับมีด วิปัสสนาเหมือนมีดที่ถูกลับจนคมสามารถฟาดฟันกับกิเลสที่จะเข้ามาสู่ในของผู้ปฏิบัติ ปัญญาของมโหสถ เกิดจากความเข้าใจอย่างแท้จริง เริ่มตั้งแต่ทำทานเมื่อแรกเกิด ไม่เบียดเบียนชีวิต ดำรงตนในศีล เกิดเป็นสมาธิอันปราศจากความคิด เมื่อมีความเข้าใจอย่างลึกซึ้งต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เรื่องใดเรื่องหนึ่ง เป็นเพราะการนิ่งสงบกับสิ่งนั้นและเกิดเป็นความเข้าใจ ไม่ใช่เกิดจากการนั่งครุ่นคิด ถ้าวางจากความคิดจึงจะเกิดปัญญา สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า ผู้ใดมีปัญญาพิจารณาจนจิตเห็นความจริงว่า ร่างกายนี้เป็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ไม่ใช่ตัว ไม่ใช่ตน คน สัตว์ แม้จะนานเพียงชั่วช้านกยูงขึ้นกระดิก ก็ยังดีเสียกว่าผู้ที่มีอายุยืนนานถึง ๑๐๐ ปีแต่ไม่มีปัญญาเห็นความเป็นจริงดังกล่าว^{๑๒}

ภาวนา ๔ คือ การเจริญขึ้น การพัฒนา ทำให้เกิดสิ่งต่างๆ ขึ้น ได้แก่ กายภาวนาเป็นการเจริญทางกาย สามารถพัฒนาความสัมพันธ์ในการรับรู้ทางอินทรีย์ ๕ โดยใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นกุศลธรรม ศีลภาวนาเป็น การเจริญศีล พัฒนาความประพฤติ ให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนผู้อื่น เกื้อกูลแบ่งปันกัน จิตตภาวนาเป็น การเจริญจิต พัฒนาคุณภาพของจิต ให้เจริญด้วยธรรม ปัญญาภาวนาเป็น การเจริญปัญญา พัฒนาปัญญา ให้เจริญองกามและรู้แจ้งเห็นจริงตามความเป็นจริง มีวิธีแก้ปัญหตามสภาพความเป็นจริงรู้ถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้เกิด^{๑๓}

จากภาพกรณีศึกษาเป็นฉากในการประลองยุทธระหว่างกองทัพของพระเจ้าจุลนีแห่งเมืองปัลลวานครที่ยกทัพพร้อมกันกับเจ้าผู้ครองนครน้อยใหญ่อีก ๑๐๑ นคร มายังกำแพงเมืองมิลิลา หวังจะตีเมืองสุดท้ายที่เหลืออยู่ซึ่งพระเจ้าวิเทโหราชเป็นผู้ครองนคร กองทัพของพระเจ้าจุลนีพักแรมใกล้ๆ กับกำแพงเมือง แต่ยังไม่สามารถหักเมืองได้ เกวัญพราหมณ์จึงออกอุบายสร้างประลองยุทธยุทธ แต่ถูกมโหสถซ่อนแผนทำให้ตนเองเสียท่าสร้างความอับอายพ่ายแพ้จนกองทัพต้องถอยล่า

^{๑๒} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน), **วิธีสร้างบุญบารมี**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท หลุยส์การพิมพ์ จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๒๔ - ๓๓.

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**, หน้า ๓๔๘-๓๔๙.

กลับไป ถ้าฝ่ายใดมีหลักธรรมไว้ในใจ จะทำให้เกิดการคิดพิจารณาอย่างผู้มีปัญญาว่าสิ่งนี้ควรทำหรือไม่ควรทำ และควรใช้วิธีการใดในการตอบโต้ ย่อมสามารถแก้ไขปัญหได้อย่างแยบคายและเกิดประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้อง ผู้แวดล้อม ยิ่งความสบายใจให้กับทุกฝ่าย แต่ถ้าฝ่ายใดไม่ยึดหลักธรรม ซ้ำยังมีจิตภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิต คิดอยากได้อย่างมีในสิ่งที่ไม่ใช่ของตน ย่อมนำมาซึ่งความพ่ายแพ้และสูญเสีย ผู้เขียนได้สรุปหลักธรรมในฉากการประลองยุทธตามรายละเอียดในตารางดังต่อไปนี้

ตารางสรุปคตินิธรรมของมโหสถบัณฑิตและแก้วพราหมณ์

ตัวละคร	คตินิธรรม	ประโยชน์	โทษ
มโหสถบัณฑิต	ทาน การบำบัตทุกข์ บำรุงสุข ลดการสูญเสีย	ทหารและราษฎรในเมือง มิถิลาอยู่ร่มเย็น ไม่เสีย เลือดเนื้อ เสียทรัพย์สิน	
แก้วพราหมณ์	ราชพลี ทำประโยชน์ถวาย พระราชา	ราชวงศ์สามารถดำรงอยู่ ได้สืบไป	
	ศีล ไม่ประทุษร้ายต่อชีวิตและ ทรัพย์สิน	ทหารของพระเจ้าจูลนี ปลอดภัย ไม่มีการสูญเสีย เลือดเนื้อและทรัพย์สิน ใน การศึกครั้งนี้	
	ภavana การคิดพิจารณาหาทาง ออกที่เป็นกุศล	หลีกเลี่ยงการเสียชีวิตและ ทรัพย์สินของทั้งสองฝ่าย	
	ขาดทาน ไม่คิดถึงผู้อื่น ยึดตนเองเป็นหลัก		ทำให้เกิดการ เผชิญหน้าในสถานะที่ ตึงเครียด และรุนแรง ไปถึงการเข้าปะทะ
	ขาดศีล มุ่งประทุษร้ายต่อชีวิตและ ทรัพย์สิน		ยกทัพกรีธามาประชิด กำแพงเมือง ซึ่งจะทำให้ เกิดการสูญเสีย ตามมา

	อยากได้ทรัพย์สินของผู้อื่น มาเป็นของตน		ความโลภทำให้พ่ายแพ้ ต่อการประลองธรรม ยุทธ
	ขาดภavana ขาดการระงับในตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ		ทำให้เสียแผน ตาไป ก ร ะ ท บ กั บ ขบวนมโหสถ เผลอกัม เก็บแก้วมณีเป็นเหตุให้ แพ้การประลอง

จากหลักธรรมที่เป็นทางเดินแห่งปัญญาที่กล่าวมาแล้วนั้น ล้วนมีความเกี่ยวเนื่องกัน
ทำงานร่วมกัน ส่งเสริมซึ่งกันและกันไม่สามารถแยกหรือขาดหลักใดหลักหนึ่งไปได้ ในการเกิดของ
มนุษย์นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้ว่า “...ภิกษุทั้งหลาย เต่าตาบอดนั้น เมื่อโผล่ขึ้นมา ๑๐๐ ปีต่อครั้ง
จะสอดคอเข้าไปในแอ่งที่มีรูเดียวโน้นเร็วกว่า แต่เราไม่กล่าวว่าคนพาลผู้ตกไปสู่วิบัติคราวเดียวแล้ว
กลับได้เป็นมนุษย์อีก (จะเร็วกว่านั้น)...”^{๑๔} เมื่อมีโอกาสได้เกิดเป็นมนุษย์และได้พบพระพุทธศาสนา
ควรหมั่นบำรงทาน ศีล ภาวนาอย่างต่อเนื่องเพื่อใช้เป็นเสบียงไปเลี้ยงตัวในเบื้องหน้า ถ้าสิ่งนี้ไม่มีอยู่
จริงดังที่ท่านทรงตรัสไว้ จะเป็นการเสมอตัวไม่ขาดทุนแต่อย่างใด แต่ถ้าเรื่องที่ทรงตรัสเป็นเรื่องจริง
ดังที่ปราชญ์ในอดีตยอมรับ อานิสงส์ของการให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนาจะทำให้ มีโภคทรัพย์มาก
มีผิวพรรณงามและมีปัญญาในการดำเนินชีวิต ชีวิตนี้จะไม่เป็นโมฆะอย่างแน่นอน

นวัตกรรมแห่งคุณค่าด้านวัฒนธรรม

วัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมใน
การแต่งกาย วิถีชีวิตพื้นบ้าน^{๑๕} ขนบธรรมเนียม ประเพณี ภาษา และทุกสิ่งทุกอย่างที่คนในสังคมนั้น
สร้างขึ้นมามีชีวิตอยู่ร่วมกัน^{๑๖} เช่น ทรงผมของคนในสมัยนั้น การแต่งกาย บ้านเรือนสร้าง
แบบสถาปัตยกรรมไทย วิถีชีวิตความเป็นอยู่ การติดต่อค้าขายกับชาวต่างชาติ ล้วนบ่งบอกถึง
วัฒนธรรมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ซึ่งสามารถที่จะศึกษาคุณค่าเหล่านี้จากภาพจิตรกรรมฝาผนัง เป็น

^{๑๔} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๑๑๗/๖๓๐.

^{๑๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://www.royin.go.th/dictionary> [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓].

^{๑๖} Kanchanapisek.or.th, สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา:
<http://kanchanapisek.or.th/kpsub/book/book.php?book=16&chap=5&page=t16-5-infodetail01.html>
[๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓].

ประจักษ์พยานได้ดีกว่าการวิเคราะห์ทางเอกสาร^{๑๗} และการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ในแต่ละยุคมีความแตกต่างกัน ศิลปินในยุคปัจจุบันไม่สามารถสร้างงานที่ศิลปินชั้นครูเคยสร้างไว้ในอดีต ไม่ใช่เพราะไม่มีความสามารถแต่เป็นเพราะวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมที่แปรเปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง ภาพแต่ละภาพจึงมีคุณค่าทางวัฒนธรรมของแต่ละยุคแต่ละสมัยที่ไม่เหมือนกัน^{๑๘} สิ่งเหล่านี้เป็นเครื่องหมายที่แสดงถึงการมีอารยธรรมและความเจริญของประเทศ

ภาพทหารในกองทัพพระเจ้าวิเทโหราช สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมการแต่งกาย ตลอดจนทรงผมในสมัยรัชกาลที่ ๓ ได้อย่างเด่นชัด และช่างเขียนยังสอดแทรกอารมณ์ขันในภาพ ทหารปิดปากหัวเราะเยาะเกวัญพราหมณ์ที่หลงอุบายก้มลงเก็บแก้วมณี

นวัตกรรมแห่งคุณค่าด้านประวัติศาสตร์

ภาพจิตรกรรมฝาผนังมีคุณค่าในการศึกษาหลักวิชาและแบบอย่างฝีมือช่างที่สืบทอดโบราณ ทั้งยังเป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาค้นคว้าทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี ภาพจิตรกรรมเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนกับหลักฐานทางเอกสารที่ไม่ต้องตีความ หากแต่มีความชัดเจนทางสายตา ภาพแต่ละภาพสามารถบอกถึงช่วงเวลา อายุของภาพ และการติดต่อกับชาวต่างชาติในนโยบายการต่างประเทศอีกด้วย^{๑๙} ดังเช่นพระราชดำรัสของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ความว่า “...เนื่องจากอุปสรรคในการศึกษาประวัติศาสตร์โดยเฉพาะประวัติศาสตร์ยุคต้นๆ หรือยุคก่อนประวัติศาสตร์ คือการที่หลักฐานมีน้อย ไม่แน่ชัด และไม่สมบูรณ์ พงศาวดาร จดหมายเหตุ และเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่มากเป็นของที่เขียนขึ้นในสมัยหลังซึ่งอาจจะผิดจากความเป็นจริงไปมาก หลักฐานที่ใช้ประกอบกับการศึกษาประวัติศาสตร์อีกประเภทคือ จารึกซึ่งมีทั้งศิลาจารึกและโลหะจารึกซึ่งเป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือมากกว่าหลักฐานประเภทแรกเพราะเป็นสิ่งที่เขียนขึ้นในช่วง

^{๑๗} ศ. ศิลป์ พีระศรี, *คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง*, (กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๒), หน้า ๕.

^{๑๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒.

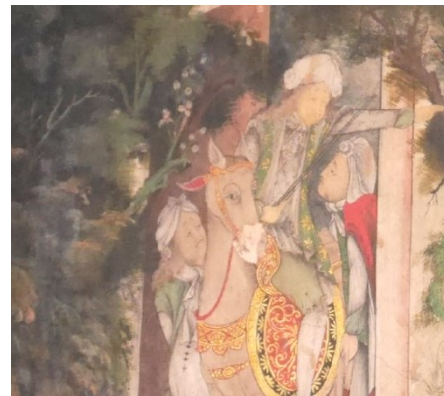
^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕.

ระยะเวลาที่เหตุการณ์นั้นๆ เกิดขึ้นจริงๆ จารึกนี้ส่วนใหญ่จะกล่าวถึงการสร้างศาสนสถาน สถานที่สำคัญอื่นๆ ชัยชนะในสงคราม การประกอบพิธีทางศาสนา การทำบุญเป็นส่วนใหญ่...”

ภาพทหารรับจ้างชาวตะวันตกและชาวเปอร์เซีย สะท้อนให้เห็นถึงการติดต่อกับชาวต่างชาติใน สมัยรัชกาลที่ ๓ ทั้งทางด้านการค้าขาย การ ต่างประเทศ กลาโหม เป็นต้น

ช่างคงเขียนโดยตั้งใจแสดงเครื่องแต่งกายตาม ความเป็นจริง ซึ่งช่างเขียนได้มีโอกาสดูเห็นทหาร เหล่านี้เดินเต็มบ้านเต็มเมืองในสมัยนั้นด้วยตา ของตนเอง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงสภาพสังคม สภาพบ้านเมืองในสมัยนั้น

หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่ถือได้ว่าเป็นหลักฐานทางโบราณคดีแท้ๆ เป็นหลักฐานจากงาน ศิลปะที่ปรากฏอยู่ในรูปของโบราณสถาน โบราณวัตถุ ในภาพจิตรกรรมฝาผนังและประติมากรรม ตกแต่งพระอุโบสถ งานศิลปกรรมเหล่านี้จึงเป็นเสมือนเครื่องบันทึกเรื่องราวที่สูญหายไปจากการรับรู้ ของคนในสมัยปัจจุบัน^{๒๐}

นวัตกรรมแห่งคุณค่าด้านจิตใจ

ภาระในชีวิตปัจจุบันที่วุ่นวาย เร่งรีบ แต่เมื่อก้าวเข้ามาภายในพระอุโบสถที่มีความสงบ ก่อให้เกิดอาการสำรวมและจิตเป็นสมาธิ เป็นเหมือนการได้ปลีกตนออกจากโลกภายนอก ซึ่งความ สงบถือเป็นหลักสำคัญในจิตรกรรมทุกชนิดของไทย ในสมัยโบราณเมื่อจะปั้นพระพุทธรูป ช่างปั้น จะต้องถือศีล งดเว้นอาหาร ห่มขาว เพราะเมื่อถือศีล จิตใจก็บริสุทธิ์ งานที่ทำด้วยใจบริสุทธิ์ย่อมออกมาด้วย

^{๒๐} เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว, ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี, หน้า ๒๔-๒๕.

การกระทำที่ถูกที่ควร ส่งผลมาถึงชิ้นงานทำให้มองแล้วเกิดความสงบขึ้นในจิตใจ^{๒๑}และยังเป็นการน้อมนำชักจูงให้ผู้เข้าชมเกิดความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ผู้ที่มีความศรัทธาอยู่แล้วเมื่อได้ชมภาพจะเกิดความซาบซึ้งในพระธรรมมากยิ่งขึ้น ยิ่งถ้าบุคคลนั้นเคยได้รับรู้เรื่องราวมาก่อน จะยิ่งติดหูติดตาและติดอยู่ในใจ ก่อให้เกิดศรัทธาเลื่อมใสยิ่งขึ้น^{๒๒} เมื่อจิตที่เป็นสมาธิอย่างต่อเนื่องสามารถยกระดับใจให้ขึ้นสู่การภาวนาได้ และช่วยกล่อมเกล่าจิตใจ อีกทั้งเป็นคติธรรมให้ผู้คิดเสมือนข้อเตือนใจให้พุทธศาสนิกชนปฏิบัติแต่สิ่งที่เหมาะสมที่ควร โดยเฉพาะในเรื่องชาดกที่เน้นสอนเรื่องความสุขของมนุษย์ที่จะเกิดขึ้นได้นั้น ขึ้นอยู่กับการกระทำ นั่นคือละเว้นความชั่ว ทำความดี ทำจิตใจให้ผ่องใส^{๒๓} เหมือนกับมโหสถที่ทำแต่ความดี เริ่มที่เพื่อประโยชน์ตน ตั้งแต่ช่วยรักษาอาการปวดศีรษะของบิดาเมื่อแรกเกิด และเพื่อประโยชน์ท่าน เช่น นำยานั้นไปรักษาชาวบ้านในเมือง และการประลองธรรมยุทธเป็นการทำเพื่อสังคมเพื่อประเทศชาติ ลดความสูญเสียทั้งหลายได้

จากความข้างต้นกล่าวได้ว่า การนำพาให้พระนางนันทาได้พบกับความงามที่พึงใจ แล้วจึงอธิบายให้เห็นถึงกฎธรรมชาติที่ไม่มีใครหลีกเลี่ยงได้ พระนางจะมิวเสียเวลาหลงขึ้นชมกับความงามในร่างอันเปื่อยเน่าไปเพื่ออะไร เมื่อพระนางเข้าใจอย่างถ่องแท้จึงทำให้สามารถบรรลุธรรมได้ เช่นเดียวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เมื่อบัวมีหลายเหล่า พุทธศาสนิกชนมีหลายระดับจึงจำเป็นต้องหาวิธีการสื่อสารที่เหมาะสมกับภูมิรู้ภูมิธรรมของแต่ละบุคคล เพราะสุดท้ายจุดหมายปลายทางที่เป็นทางสายเดียวกันล้วนมุ่งสู่จุดหมายเดียวกันคือ นิพพาน

บทสรุป

ช่วงสมัยโบราณสร้างงานพุทธศิลป์ขึ้นเพื่อเทิดทูนพระพุทธเจ้าเป็นสำคัญ อาจอยู่ในชาดก ศาสนสถาน วิหาร เจดีย์ เพื่อบูชาพระพุทธเจ้า ห่มเททั้งกำลังกาย กำลังใจ สติปัญญา และบรรดาช่างในสมัยโบราณทั้งหลายส่วนใหญ่อยู่ในสมณเพศ ใช้ชีวิตเดินตามแนวทางของพระพุทธองค์อยู่แล้ว หลักธรรมทั้งหลายล้วนมีที่มาจากประสบการณ์ที่พระพุทธเจ้าทรงประสบมา นำมาใช้เทศนาสอนเหล่าพระภิกษุสงฆ์ จนมาถึงฆราวาสเป็นทอดมา และเนื่องจากภูมิรู้ภูมิธรรมของพุทธศาสนิกชนมีหลายระดับ จึงต้องใช้เครื่องมือในการสื่อสารให้ถูกตามคุณสมบัติของคนเหล่านั้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องชาดก พุทธประวัติ จึงถูกนำมาถ่ายทอดในงานศิลปะอีกต่อหนึ่ง ทำให้เข้าใจ และเข้าถึงโดยง่าย

จากภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังที่ทรงคุณค่าในหลายๆ ด้านดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ได้สะท้อนถึงนวัตกรรมการสืบทอดพระพุทธศาสนาและเอกลักษณ์ความเป็นชาติไทยจากอดีตสู่ปัจจุบัน เป็นเหมือนบันทึกประวัติศาสตร์ของคนในชาติ ช่วยยกระดับจิตใจ การดูแลรักษาในสมัยโบราณ

^{๒๑} น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง), *ถามตอบศิลปะไทย*, หน้า ๖๑.

^{๒๒} ศ. ศิลป์ พีระศรี, *คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง*, หน้า ๒๘.

^{๒๓} สมชาติ มณีโชติ, *จิตรกรรมไทย*, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙), หน้า ๒๕.

พระภิกษุสงฆ์จะดูแลรักษากันเองเป็นเพราะท่านเป็นช่างจึงมีความคิดและปัญญาในการอนุรักษ์ แต่เมื่อมาถึงยุคปัจจุบันเริ่มมีปัญหาในการอนุรักษ์อย่างถุกวิธี ผู้เขียนคิดว่าควรจัดอบรมพระภิกษุสงฆ์ ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการดูแลพุทธศิลป์ เนื่องจากบางวัด ขาดการดูแลเอาใจใส่ ทำให้บางครั้งภาพจิตรกรรมเหล่านั้น ได้รับความเสียหายจากกาลเวลา อากาศ ความชื้น อาจเป็นเพราะรู้เท่าไม่ถึงการณ์ จึงจำเป็นต้องอย่างเร่งด่วนที่ต้องทำความเข้าใจให้เห็นถึงคุณค่าของพุทธศิลป์เหล่านั้นเพื่อยุติกับสังคมให้ยืนนาน โดยจำเป็นต้องศึกษาเรื่องอดีตนั้นก็เพื่อหาเหตุแห่งความเป็นมาทั้งที่เจริญและเสื่อมถอย เพื่อประโยชน์แก่การปรับใช้ให้ถูกต้องและเหมาะสมกับสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนตามยุคสมัย เพื่อการรักษาศิลปกรรมให้ทรงคุณค่านั้น ให้เห็นคุณค่าและรู้จักรักในงานพุทธศิลป์เหล่านั้นหมายถึงการรักและหวงแหนสมบัติของชาติสืบไป

บรรณานุกรม

- น. ณ ปากน้ำ (นามแฝง). **ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดสุวรรณาาราม**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๕๐.
- เนื่ออ่อน ขวัญทองเขียว. **ความเข้าใจในจิตรกรรมไทยประเพณี**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.
- ประยูร อุลุชาฎะ. **ครุฑและครุฑทองอยู่ สองจิตรกรเอกแห่งยุคทองของศิลปะจิตรกรรมรัตนโกสินทร์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, ๒๕๓๐.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). **พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔๑. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พลีธรรม ในเครือ สำนักพิมพ์แพรวแอนดโฮม จำกัด, ๒๕๕๘.
- ศิลป์ พีระศรี, ศ. **คุณค่าของจิตรกรรมฝาผนัง**. กรุงเทพมหานคร: กรมศิลปากร, ๒๕๐๒.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒโน). **ทศปารมี ทศพิธราชธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- สมชาติ มณีโชติ. **จิตรกรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๙.
- สำนักราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: royin. go.th/dictionary/ [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓].
- Kanchanapise.or.th. **สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน เล่มที่ ๑๖**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: kanchanapisek.or.th/kpsub/book/book.php?book=&chap=5 &page=t1 6 - 5 - infodetail01.html [๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๓].